

Co ukazují datové schránky aneb reformní pesimismus

Dva největší ekonomické týdeníky naráz zveřejnily extrémně kritické články o něčem, co dosud spíše podporovaly. Jaká náhoda, že právě v době, kdy se začalo vážně uvažovat o tom, že datovými schránkami bude dokumentován průběh všech výběrových řízení.

Šéfredaktorka Ekonomu Eva Hanáková napsala před nedávnem výborný sloupek, v němž popsala typickou reakci rozsáhlých byrokratických aparátů na pokusy zavádět úsporná opatření. Aparát je schopen realizovat každé úsporné opatření takovým způsobem, že skutečným důsledkem bude zvýšení nákladů. Volenému politikovi nebo najatému manažerovi po čase nezbyvá než s pokusy o šetření skončit.

I poctiví profesionálové mají slabá místa

Na rozdíl od komického seriálu s názvem „Jistě, pane ministře“, který Eva Hanáková připomíná, to ale nemusí znamenat, že úředníci jsou cíleně a schválně zlovolní. Celý jeden podobor sociologie se zabývá tím, jak jsou naše názory a pocity v podstatě nevědomě určovány tím, na jaké pozici pracujeme a jaké jsou s touto pozicí spojeny zájmy. Místo protřelých intrikánů bychom našli poctivé profesionály, kteří se brání nekompetentnímu zasahování politiků. Alespoň to tak při pohledu z jejich židle vypadá.

Druhou věcí, která by neměla uniknout, je skutečnost, že odpor proti úsporným opatřením není železným pravidlem. Jsou úřady, kde chtějí jednat efektivně a daří se jim to.

Třetí postřeh. Dobře zaběhnutý úřad je schopen nejen zabránit jakémukoliv úspornému programu, ale je schopen také provádět efektivní propagandu. Úředníci dokážou přesvědčit veřejnost, že pokus šetřit je nebezpečný, škodlivý, nekompetentní atd. Mohl by o tom vyprávět třeba dosluhující pražský primátor Pavel Bém. Před mnoha lety – jako státní úředník – přiměl k rezignaci ministra, který odmítal financovat jeho programy. Později, už jako primátor, zjistil, že je zcela bezmocný vůči aparátu vlastního magistrátu.

Kdo se bojí datových schránek

Ukázkovým příkladem takového odporu je znovuoobnovení debaty o datových schránkách v posledních týdnech. Člověk nemusí být počítačový expert, aby pochopil, že když si úřady a podniky budou posílat zprávy elektronicky, bude to stát méně peněz, než kdyby se totéž tisklo a posílalo v obálkách poštou. Člověk nemusí být ani profesionální auditor, aby mu bylo jasné, že takový systém neumožní některé věci, které papír umožňoval. Najednou už nejde vložit další stránku do stávajícího spisu nebo dodatečně změnit datum. A člověk nemusí být ani marketingový profesionál, aby ho napadlo, že když dva největší ekonomické týdeníky naráz zveřejní extrémně kritické články o něčem, co dosud spíše podporovaly, někdo zahájil intenzivní public relations. A – jaká náhoda! – právě v době, kdy se začalo vážně uvažovat o tom, že datovými schránkami bude dokumentován průběh všech výběrových řízení.

Když si čtenář, který je s problematikou trochu obeznámen, články v Ekonomu i Euru prochází, nemůže si nevšimnout několika věcí. Ty úřady, které využily příležitosti šetřit

náklady, nejsou vůbec zmíněny. Přitom takových úřadů není málo, nejspíš je jich dokonce většina. O to více prostoru je věnováno těm, kdo dokázali zvýšit náklady, za podpory redakčního názoru, že na vině je vládní aktivita. V Ekonomu tak najdeme třeba citát šéfa místního úřadu v jedné moravské vesnici, který na činnost, jakou by běžně zvládlo desetileté dítě, najímá externího konzultanta s platem několikanásobně vyšším než starosta. A redakce souhlasně přikyvuje – podívejte, k čemu vede odbourávání papírů! Podepírá to argumenty toho typu, že do se datové schránky nemůžete přihlásit z internetové kavárny. Což jednak není pravda (platilo to pro první verzi systému), ale především nijak neospravedlňuje plýtvání na úřadě.

Proč jsou exekutoři tak efektivní

Aby nebylo mýlky, i já jsem toho názoru, že na mnoha místech zůstává potenciál elektronické komunikace nevyužit. A to je ještě velmi mírná formulace. Mnoho českých úřadů pracuje s tak mizernými informačními systémy, že se nelze úředníkům divit, že preferují papír. Na mnoha místech ještě nezměnili staré předpisy z dob před elektronickým podpisem – důsledné respektování starého skartačního řádu tak znamená, že elektronický soubor nemůže být vymazán bez toho, že by byl vytištěn, orazítkován a vzápětí formálně skartován. To nemusí nutně znamenat, že v takovém úřadu nepoužívají mozek. Často si prostě jen nejsou jistí, co po nich bude chtít kontrola z nadřízeného úřadu. Právě to je jeden z principů, díky kterému jsou velké aparáty tak odolné vůči reformám.

Určitě není náhodou, že nejaktivněji se do používání datových schránek vrhli exekutoři. Může to souviset s jejich profesí, ale pravděpodobnější výklad připomíná, že se jedná o malé přehledné úřady, jejichž majiteli záleží na zisku nebo ztrátě.

Nejde ale jen o datové schránky. To je investice, která se státnímu rozpočtu jednoznačně vyplatila, i se zohledněním toho, že některé úřady budou elektronické soubory tisknout, a raději hned ve více kopiích. Navíc datové schránky již dnes přinesly výrazný vedlejší pozitivní efekt – téměř celá veřejná správa dnes umí zacházet s elektronickými dokumenty, používat elektronický podpis a ví, co je časové razítko.

Silnější protivník než ČSSD a KSČM dohromady

Podstatnější je jiný poznatek – banální, ale přehlížený. Česká veřejná správa se chová stejně jako každý jiný velký úřední aparát. Včetně schopnosti postavit se na odpor snahám o úspory. Ještě horší je, že v tomto odporu může počítat s podporou médií.

Jiným dobře viditelným příkladem jsou státní vysoké školy. Z prohlášení rektorů je zřejmé, že vůbec neuvažují o tom, že by mohli zalepit díry, kterými každoročně utíkají stovky milionů korun. Raději přestanou topit, omezí výuku a budou doufat, že tlak veřejnosti přinutí vládu přidat zdroje.

Pro to, čím má Česká republika projít, to nevěstí nic dobrého. I s ohledem na to, že Petr Nečas už v minulosti jeden velmi neúspěšný zápas se státní byrokracií absolvoval. Mám na mysli jeho pokus narušit systém, v jehož rámci jsou systematicky a velmi často neoprávněně

odebírány děti ze sociálně slabších rodin a předávány do ústavní péče. Z hlediska dětí i daňových poplatníků je to katastrofa, nicméně změny nejsou v zájmu ředitelů ústavů. Velká reforma, kterou ministr sociálních věcí Petr Nečas slíbil, nakonec vyzněla do ztracena.

Pokud se příští rok touto dobou ukáže, že vládní škrty fakticky nevedly ke snížení nákladů na státní aparát, bude tendence vysvětlovat to korupcí. Ale správnějším vysvětlením může být tendence rozsáhlých aparátů ke stabilitě. Což není otázka jen otázka státní správy, ale také energetiky, bankovníctví nebo třeba velkých průmyslových celků. Prostě všude, kde přestane být brána v úvahu možnost, že pokud se nepodaří uhlídat náklady, nemusí to organizace přežít.